

Kas yra politika?

Jokubaitis, Alvydas

Kas yra politika?

Problemos, vol. Suppl., 2022

Vilniaus Universitetas, Lituania

Disponible en: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694574425002>

DOI: <https://doi.org/10.15388/Problemos.Priedas.22.2>

Esta obra está bajo una Licencia Creative Commons Atribución 4.0 Internacional.

Kas yra politika?

What is Politics?

Alvydas Jokubaitis alvydas.jokubaitis@tspmi.vu.lt

Vilniaus universiteto, Lithuania

 <https://orcid.org/0000-0002-9277-3662>

Summary: Į klausimą „Kas yra politika?“ negali atsakyti nei politinė filosofija, nei sociologija. Pirmoji siekia pažinti visumą, tačiau politika sudaryta iš atskirų empirinių reiškinių. Antroji pažįsta priežastinius ryšius tarp atskirų reiškinių, tačiau neturi politinių idėjų teikiamo visumos supratimo. Norint peržengti filosofijos ir sociologijos ribotumus, reikia išsiaiškinti politinio sprendinio prigimtį. Politika priklauso ne nuo pažintinių sugebėjimų, o nuo to, ką Kantas vadina sprendimo galia. Pastaroji sujungia juslinio referento neturinčias idėjas ir vaizdinius. Politinės idėjos supratimą formuoja be ryšio su jusliniais stebiniais, todėl jų nebuvimą turi kompensuoti iš kitų sričių paimti vaizdiniai. Tai, kas būdinga politinėms idėjomis, tinka ir politikai kaip idėjai apibūdinti. Ji neturi juslinių objektų ir formuojama pasiskolintais vaizdiniais. Politinis sprendinys savo struktūra panašus į estetinį, o ne pažinimo sprendinį.

Keywords: politinė idėja, Kantas, Arendt, sprendimo galia, estetiški sprendinys.

Abstract: The division of political scientists into philosophers and sociologists is an important factor behind their inability to understand politics. Sociologists are incapable of grasping the whole, philosophers are bad at understanding particularities. The aim of the paper is to show the inadequacy of both of these forms of knowledge. Immanuel Kant's conception of aesthetic judgement allows us to gain a better understanding of politics. Hannah Arendt attempted to explain Kant's *Critique of Judgment* as an important treatise for political philosophy. The power of judgement opens up a broad horizon for our imagination. Ideas can be associated with various different appearances and this is why reliable theoretical definition of politics is impossible. It is impossible to ascribe an adequate object of experience to the idea of politics and for this very reason various substitutes are used. The formation of these substitutes corresponds to the requirements of the power of judgement that connects universality to particularity. The analysis of the aesthetic judgement reveals why attempts to define politics face unsolvable difficulties. Philosophers and sociologists attempt to gain a theoretical understanding of an object which belongs to the realm of aesthetic judgement. The article does not provide an answer to the problem of definition of politics, it shows why such a definition is impossible.

Keywords: political ideas, Kant, Arendt, power of judgment, aesthetic judgment.

Įvadas

Sunku atsakyti į filosofinius klausimus, o klausimas „Kas yra politika?“ būtent toks. Į šį klausimą negali atsakyti nei eiliniai piliečiai, nei empirinio politikos mokslo, arba sociologijos, atstovai¹. Tai stebina, nes pirmieji kalba apie politiką, o antrieji privalo aiškiai žinoti savo pažinimo objektą. Atsakymo į šį klausimą paieškas apsunkina kelios aplinkybės. Pirma, kas vienu laiku vadinama politika, kitu taip nevadinama. Skirtingas istorinis patyrimas sunkiai pasiduoda bendravardiklinamas. Antra, skirtingų politinių ideologijų atstovai siūlo savo politikos

Problemos, vol. Suppl., 2022

Vilniaus Universitetas, Lithuania

Recepción: 04 Octubre 2022

Aprobación: 24 Octubre 2022

DOI: <https://doi.org/10.15388/Problemos.Priedas.22.2>

Redalyc: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=694574425002>

supratimą, nesirūpindami bendros esmės pažinimu. Politinio gyvenimo dalyviams užtenka kasdienės, vienpusiškos ir šališkos politikos sampratos. Nesutarimas dėl politikos yra jos supratimo dalis. Trečia, politikos mokslininkai apsiriboja atskirų empirinių faktų pažinimu, bet negali pažinti visumos, be kurios neįmanoma patikimai atsakyti į klausimą „Kas yra politika?“. Politikos mokslininkai pateikia kokį nors nominalų, operacinį ir konkrečiam tyrimui pritaikytą politikos apibrėžimą arba remiasi kasdieniame patyrimo įprastu eilinių piliečių supratimu.

Atrodytų, atsakymą į klausimą „Kas yra politika?“ privalo žinoti filosofai, tačiau ir jų pastangas apsunkina kelios aplinkybės. Pirma, politika reikalauja plataus visumos pažinimo, ir todėl protas patenka į antinomijas. Panašiai kaip neįmanoma atsakyti į metafizinį klausimą, ar pasaulis turi pradžią erdvėje ir laike, ar yra begalinis, vieniems filosofams atrodo, kad žmogus yra politinis gyvūnas, o kiti politikos nesieja su prigimtimi. Antra, filosofai taip stipriai atitrūksta nuo empirinių politinio gyvenimo aplinkybių, jog lieka tik universalūs principai, neleidžiantys atpažinti konkrečios politikos. Panašiai kaip sociologai nepažįsta visumos, filosofai nepažįsta atskirųjų. Pirmieji savo pranašumą sieja su priežastinių ryšių pažinimu, o antrieji – su visumos aiškinimu. Šio straipsnio tikslas – parodyti šių dviejų politikos pažinimo formų nepakankamumą. Įvedus Kanto estetinę sprendimo galios sampratą keičiasi politikos supratimas. Atsakymas į klausimą „Kas yra politika?“ negali būti aiškesnis, negu leidžia jos prigimtis. Be skirtingų politikos sampratų konflikto nebūtų politikos. Tai, kas sakoma apie politinių idėjų prigimtį, turi būti taikoma ir politikos idėjai. Ši idėja siekia taip toli, kad jai negali būti pateiktas joks patyrimo objektas ir todėl reikalingas juslinio stebinio pakaitalas. Šio pakaitalo formavimas atitinka visuotinę ir atskirą jungiančios sprendimo galios reikalavimus. Estetinės sprendimo galios analizė padeda suprasti neveikiamus politikos apibrėžimo sunkumus. Straipsnis ne atsako į klausimą, o padeda suprasti, kodėl neįmanomas atsakymas.

Politinių idėjų prigimtis

Norint suprasti politinio mąstymo prigimtį, būtina atsisakyti epistemologinės politikos aiškinimo tradicijos, kuri mokslinį pažinimą suvokia kaip vienintelį patikimą ir siekia mokslinės filosofijos. Politika kaip visuma yra empiriškai nefiksuojamas dalykas, t. y. jos neįmanoma patirti pojūčiais. Juslės negali pateikti jokio politikos kaip empirinio fakto ir reiškinio įrodymo. Tai būdinga ne tik politikai, bet ir kitoms praktinio proto sritims. Dėl šios priežasties politikos neįmanoma suprasti be idėjų, kaip nuo bendrųjų sąvokų besiskiriančio dalyko. Idėjos reiškia mąstymą principais, nors mąstymas jomis nėra vien tik principas. Bet koks empirinis pažinimas neįmanomas be bendrųjų sąvokų, kurios skiriasi nuo idėjų. Pastarosios nurodo į kažką, ko supratimas neprasideda nuo indukcinio surinktų empirinių duomenų apibendrinimo. Idėjos neturi empirinio referento, kaip kad bendrosios sąvokos, ir formuoja indukcijai nepasiekiamą visumos supratimą. Politinį patyrimą formuojančios idėjos – laisvė, nepriklausomybė, suverenitetas,

pažanga, gerovė, tironija, demokratija, anarchija, populizmas ir daugelis kitų – ne išplaukia iš išorinių objektų, bet duotos pirmiau jų, kaip aprioriniai principai. Bet kuri politinė idėja skirtingu laiku ir skirtingoje vietoje gali būti siejama su skirtingais objektais. Įvesdamas idėjai būdingą visumos supratimą, protas nenurodo, su kokiais objektais ji turi būti siejama. Visumos neįmanoma parodyti patyrimo objektais, kaip tai atsitinka su bendrosiomis sąvokomis. Laisvė, demokratija ir respublika neturi adekvačių empirinių objektų, kaip juos turi žvaigždės, obuoliai, aliuminio sulfatas ir garsas. Sociologai mėgsta kalbėti apie politinių idėjų operacionalizaciją, t. y. jų pritaikymą konkreataus tyrimo tikslams. Jų nuomone, operacionalizacija leidžia pamatyti bent kelis empirinius idėjos referentus. Tačiau šis įsitikinimas neleidžia paaiškinti jslėmis nestebimų idėjų ryšio su objektais. Kodėl, tarkime, konkreataus tyrimo atveju reikia kalbėti apie laisvę, o ne jos priešingybę, demokratiją, o ne oligarchiją? Abejonių kelia proto idėjos ir empirinio objekto ryšys.

Kanto transcendentalinė dialektika yra ta vieta, kur gryojo proto kritika pirmą kartą susiliečia su politika. Vos įžengęs į transcendentalinę dialektiką, Kantas pradeda kalbėti apie politiką. Nors jis apsiriboja trumpa nuoroda į „Platono respubliką“ (Kantas 1982: 277), pastaroji yra jo politinių idėjų sampratos pagrindas. Intelktas nepajėgus atsakyti „Kas yra politika?“. Dėl idėjų dalyvavimo politikos supratime neįmanomas jos grynai empirinis pažinimas. Idėjos yra proto sąvokos, t. y. jas sukuria mąstymas, o ne stebėjimas ². Šiuo požiūriu nepagrįsti yra empirikų bandymai idėjas aiškinti kaip juslinių įspūdžių kopijas. Nėra laisvės, visuomenės ir politikos stebinių, nors tai nesumenkina šių idėjų reikšmės. Protas empirinio atitikmens neturinčiomis idėjomis suteikia visumos supratimą. Dėl kasdienio žodžių vartojimo politika atrodo kaip gamtos analogas, t. y. savarankiška tikrovė ³. Tačiau visumos supratimą formuoja nuo pojūčių nepriklausomos idėjos, kurios dėl savo antjuslinės prigimties negali būti juslinio patyrimo dalimi. Sociologai jas bando paversti sąvokomis, tačiau tai neįmanoma, nes empirinio objekto neturinčios idėjos nėra objektai. Jos tik formuoja mąstymą, be aiškaus ryšio su empiriniais stebiniais. Susidūręs su idėjomis, empirinis mokslas turi pripažinti įžengęs į sau nepažįstamą sritį, tačiau taip neatsitinka ir sociologai nepagrįstai idėjas paverčia sąvokomis, tarytum pažintų ne reiškinius, o visumą. Pastaroji negali būti pateikta vaizdžiai, kaip atskiras empirinio pažinimo objektas, ir todėl visi bandymai ją pažinti *in concreto* yra pasmerkti nesėkmei.

Politika negali būti tapatinama su sugebėjimu pažinti, nes priklauso nuo neempirinių prielaidų. Kantas idėjas vadino mąstymą tvarkančiu „reguliatyviuoju principu“ ⁴. Politikos sociologai neskiria principų ir faktų. Net jeigu nėra abejonės dėl jų teiginių pagrįstumo pagal jų pačių nustatytas pažinimo taisykles, abejonių kelia idėjos ir empirinės sąvokos ryšys. Sociologai „sudaiktina“ idėjas, tarytum jos nurodytų į empirinius objektus. Nuoseklus politikos mokslas turėtų būti sudarytas tik iš matematinių žymenų, be kokių nors idėjinių prielaidų. Tačiau tai neįmanoma, nes politiniuose dalykuose remiamasi sutarimu, viešąja nuomone, o ne matematika. Kadangi idėjos yra

antjuslinės, politikos neįmanoma pažinti gamtos mokslų metodais. Idėjų pavertimas sąvokomis tolygus proto transcendentalinio principo prilyginimui jusliniam objektui. Sociologai naudoja tūkstančių metų senumo idėjas, nesusimąstydami apie tai rodantį platonizmą. Tų pačių idėjų naudojimas skirtingų epochų reiškiniams apibūdinti leidžia kalbėti apie kažkokį nekintamą – amžiną ir platoniską – patyrimo elementą, kurio politikos mokslininkai savo metodais negali apčiuopti, nes jų tiriami priežastiniai ryšiai nuolatos keičiasi. Pats mąstymas priežastiniais ryšiais yra nekintamas proto principas. Pažinimas neįmanomas be suvokimo, kad vienas įvykis yra ankstesnis už kitą, kaip jo priežastis.

Didelė klaida būtų per didelis idėjų sureikšminimas, nes jos yra tik vienas iš patyrimo elementų. Politikos filosofai ir sociologai neturi idėjų vartimo praktinio gyvenimo veiksmu paaiškinimo. Kaip juslinio referento neturinčios abstrakčios idėjos tampa pojūčiais ir vaizdiniais grindžiamo pasaulio patyrimo dalimi? Politikos sociologai pernelyg linkę matyti atskirumus, o filosofai visą dėmesį sutelkia į abstrakčias bendrybes. Tiek vieni, tiek kiti negali paaiškinti idėjų ir vaizdinių vartimo bendrą pagrindą turinčia visuma. Lieka neaišku, kaip objekto neturinčios idėjos gali virsti juslinio patyrimo dalimi? Be atsakymo į šį klausimą neįmanoma pasakyti „Kas yra politika?“. Tai vienas iš mažai tyrinėtų politikos aspektų. Jokia empirinė politinė tikrovė negali visiškai išsemti idėjos. Todėl, kai sociologai savo empirinius tyrimus formuoja iš sąvokomis paverstų idėjų, tai galima vadinti tikėjimu savo pačių pramanais. Jie randa juslinius referentus ten, kur pagal patį idėjos apibrėžimą jų negali būti. Nepaisant šios kritikos, reikia pripažinti, jog veikia idėjas ir vaizdinius jungiantis proto sugebėjimas.

Viskas aišku su gamtą apibūdinančiomis sąvokomis – nuo pojūčio nuosekliai pereinama prie sąvokų. Tačiau tai netinka visuomenei ir politikai, kur veikia stebinio ir vaizdinio neturinčios idėjos. Dėl idėjų įsikišimo politinio gyvenimo dalyviai gyvena pramano ir fikcijų pasaulyje. Tačiau jiems patiems taip neatrodo, ir jie politiką suvokia kaip objektą. Platono nuomone, į valstybę negalima įsileisti poezijos, nes ji yra tik rimtų dalykų pamėgdžiojimas. Jo nuomone, poezija yra trečios rūšies veikla, po idėjų kaip pirmavaizdžio mūsų prote ir meistrų bandymo jas įgyvendinti tikrovėje. Menininkai yra tik „meistrų kūrinių pamėgdžiotojai“ (Platonas 1981: 341). Žvelgdami iš politinių idėjų perspektyvos ir bandydami suprasti jų prigimtį, susiduriame su tuo pačiu, ką Platonas sakė apie poeziją. Politinės idėjos negali veikti be ryšio su vaizdiniais. Pastaruosius taip pat galima vadinti pamėgdžiojimu, ir be pastarojo nebūtų politikos. Jeigu nebūtų idėjų pamėgdžiojimo, ji taptų panaši į matematiką. Tačiau matematika ir mokslas nėra politikos pagrindas, ir vien tik jais besivadovaujantys politikai pasmerkti nesėkmei. Reikia ieškoti trečiojo – idėjas ir vaizdinius, bendrybes ir atskirumus – jungiančio veiksnio. Filosofai mano pažįstantys idėjas, o sociologai tyrinėja atskirus priežastinius ryšius. Tai politikos supratimui trukdantis pasidalijimas, nes būtinas abiejų veiksmų junginys⁵. Be jų sintezės neįmanoma rasti atsakymo į klausimą „Kas yra politika?“. Kai vieną politinio gyvenimo veiksmą mato filosofai, o kitą – sociologai, niekas iš jų

nemato visumos. Tiek vieni, tiek kiti kalba apie juslių požiūriu nerealius dalykus. Filosofų idėjos nėra empirinio stebėjimo objektai, o sociologų empirinio stebėjimo objektai yra dalinės abstrakcijos⁶.

Politinio sprendinio fenomenas

Tai, ką politikos sociologai vadina empiriniu patyrimu, yra sunkiai paaiškinamos idėjų ir vaizdinių sintezės rezultatas. Sunku suprasti, kaip objekto neturinti idėja gali tapti empirinio patyrimo dalimi. Sociologai sako tyrinėjantys faktus, tačiau taip iš tikrųjų nėra, nes empirinis patyrimas apima idėjas, kurios nėra empirinės, ir savo epistemologiniu statusu prilygsta kentaurams. Pastarieji yra net pranašesni už jas, nes turi vaizdinį. Kai politikos sociologai kalba apie demokratiją, populizmą ir biurokratiją, jie įveda kažką panašaus į mitines būtybes (Quine 1961: 44). Idėjų neįmanoma verifikuoti arba falsifikuoti, nes jos neturi jas fiksuoti leidžiančio stebinio. Sociologai privalo suvokti skirtumą tarp jslėmis pažįstamų dalykų ir jų neturinčių idėjų. Jie dažniausiai to nedaro ir politiką suvokia kaip save tiesiogiai prezentuojančią tikrovę. Tai suvokimo klaida. Bet kuris empirinis stebiny ryškiai skiriasi nuo jo neturinčios idėjos. Politinės idėjos apibūdina jslėmis nepažįstamą visumą, kuri gali būti tik mąstymo principais objektas.

Rusų literatūros teoretiko Michailo Bachtino nuomone, Fiodoro Dostojevskio romanų herojai gali būti apibūdinti „idėjų paveikslais“. Jo žodžiais, „[i]š tiesų Dostojevskio kaip mąstytojo idėjos, įeidamos į jo polifoninį romaną, keičia pačią savo būties formą, pavirsta meniniais idėjų paveikslais“ (Bachtin 1996: 109). Tai platesnę negu Dostojevskio kūrybos interpretaciją reikšmę turintis pastebėjimas. Sunku suprasti, kaip abstrakčios idėjos virsta paveikslais. Tačiau ne tik dailiuosiuose menuose idėjos virsta paveikslais. Politika taip pat grindžiama objekto neturinčių idėjų susiejimu su vaizdiniais. Tai galima apibūdinti kaip „idėjinę mistifikaciją“, nors šio termino autorius Karlas Marxas jį vartojo kita prasme. Objekto neturinčios idėjos tampa vaizdiniais, panašiai kaip Dostojevskio romanų herojai. Nors Raskolnikovas yra tik romano herojus, konkretūs kasdienio pasaulio žmonės jo vardu gali vadinti jiems pažįstamus asmenis. Bet kurios politinės ideologijos išpažintojai yra panašūs vaikščiojantys idėjų paveikslai. Jie konkrečius kasdienio gyvenimo įvykius suvokia per abstrakčių idėjų prizmę. Arba, pažvelgus iš kitos pusės, visiškas atskirybės susieja su proto principais.

Politika negali išsilaikyti abstrakčiomis idėjomis, nes tada ją galima būtų formuoti matematikos kalba. Visuomenė turi pamatyti save, panašiai kaip parodos lankytojai mato paveikslus. Jos atvaizdas turi būti paverstas pagal daikto analogiją suformuotu objektu. Claude'as Lefort'as šį visuomenės kaip paveikslo tapymą vadina jos simboliu įsteigimu⁷. Tačiau jis neatkreipia dėmesio į svarbų aspektą – abstrakčių idėjų ir konkrečių vaizdinių susitikimą. Filosofai politiką mąsto stebinio neturinčiais abstrakčiais principais, todėl nepajėgūs paveikti daugumos piliečių. Politinių idėjų veiksmingumui būtina reikia idėjos ir vaizdinio sintezės. Thomas Hobbesas savo politinę filosofiją formavo remdamasis

keliais – dirbtinio asmens, automato, mirtingojo dievo ir Leviatano – vaizdiniais. Tai būtinas bet kurio politinio patyrimo elementas. Prie vaizdo neturinčių idėjų būtinai reikia pridurti kokį nors juslinio referento atitikmenį.

Davidas Hume'as manė, kad idėjos yra blankūs įspūdžių vaizdiniai mąstyme ir samprotavimuose. Jo žodžiais, „[m]ūsų idėjos yra nukopijuotos nuo mūsų įspūdžių ir atvaizduoja juos su visomis jų dalimis“ (Hume 2007: 84). Šis požiūris netinka politikai. Dėl anksčiau minėto idėjų atitrūkimo nuo pojūčių ir vaizdinių jos negali būti Hume'o minimų jausminių įspūdžių kopijos. Politika pagrįsta kitu idėjos ir vaizdinio santykiu – idėjos sukuria vaizdinio buvimo iliuziją. Politinės idėjos ir vaizdinio jungtis atsiranda dėl vaizduotės sugebėjimo nesilaikyti Hume'o minimo kopijavimo. Ji gali idėjas reprezentuoti prasimanymais ir fantazijomis. Tarkime, užsiminus apie valstybę, ji gali būti suvokiama kaip mechanizmas. Vaizduotė suteikia tikrovėje nesantį vienumą, kuris panašus į meno vaizdinių vienumą. Pavyzdžiui, aistra rūbams per asociacijas gali sukurti simpatiją parduotuvei, paskui paskatinti simpatiją juos gaminančiai šaliai ir galiausiai pavirsti simpatija šios šalies politinei santvarkai. Šis vaizduotės sugebėjimas perkelti idėjas yra skonio, o ne metodinės analizės dalykas.

Politikos nebūtų be žmonių sugebėjimo dalintis realiai neegzistuojančių dalykų vaizdiniais. Tai artima dailiojo meno ir skonio sprendinio, o ne sugebėjimo pažinti sričiai. Žmonės dalinasi ne tik dailės, muzikos, kino meno ir literatūros įspūdžiais, bet ir politiniais vaizdiniais. Kadangi politinė idėja neturi *a priori* nustatyto vaizdinio, jai būtinai reikia reprezentacijos, t. y. pakaitalo, galinčio iš tikrųjų nesantį ir išgalvotą dalyką padaryti esantį⁸. Žiūrėdami į sovietinius mikrorajonus komunistai matė pažangą, o antikomunistai atsilikimą. Pirmieji empirinius namų stebinius siejo su komunistinės visuomenės idėja, o antrieji juos naudojo šios idėjos kritikai. Galima sakyti, egzistavo dvi skirtingos stebinių tikrovės. Šiuo požiūriu politika yra panaši į nesamus dalykus esančiais padarančią poeziją, tapybą, teatrą ir kino meną. Frankas Ankersmitas (1996: 47) šiuo požiūriu teisis: „Politinė tikrovė pasirodo tik po jos tinkamos reprezentacijos.“ Šį pastebėjimą būtina papildyti – politinė tikrovė atsiranda kartu su reprezentacijomis. Tai Platono požiūrio į politikos ir poezijos santykį kritika. Politika neįsivaizduojama be skonio sprendinio. Jai būdingi į visuotinumą pretenduojantys principai, kurių neįmanoma įrodyti sąvokomis ir kurie panašūs į estetinį pasitenkinimą.

Kanto estetinė revoliucija

Hannah Arendt pirmoji pastebėjo Kanto *Sprendimo galios kritikos* ryšį su politika. Šiame tradiciškai estetikai priskiriamame veikale ji rado paties Kanto „neužrašytą politinę filosofiją“ (Arendt 1992: 19). Jos nuomone, šio filosofo politikos sampratos neįmanoma suprasti be jo sprendimo galios koncepcijos. Kitais žodžiais, norint atsakyti į klausimą „Kas yra politika?“ neįmanoma apsieiti be estetikos. Tačiau Arendt

neliečia politinių idėjų prigimties klausimo, ir tai apsunkina perėjimą prie politikos. Tik pradėjus nuo politinių idėjų, įmanomas nuoseklus politikos ir estetikos susiejimas. Arendt požiūris į Kantą stebina dviem atžvilgiais. Pirma, politikos filosofai ir sociologai į estetiką žiūri kaip į su politika susietą, tačiau jos prigimčiai tolimą dalyką. Antra, estetikai ir meno teoretikai nejaučia būtinybės žengti į politinės filosofijos idėjų sritį. Šios dvi priežastys neleidžia pamatyti Kanto dar vienos įvykdytos filosofinės revoliucijos. Arendt nuomone, politika yra tarp sugebėjimo pažinti ir sugebėjimo norėti. Tarp šių dviejų sugebėjimų yra sprendimo galios sugebėjimas. Kanto (1991b: 33) žodžiais, „[s]prendimo galia apskritai yra sugebėjimas mąstyti ypatingybę kaip subordinuotą bendrybei“. Politinių idėjų ir vaizdinių santykio klausimas negali būti išspręstas be šios subordinacijos.

Kanto mintį interpretuojančios Arendt nuomone, politikoje veikia skonio sprendinys. Kai piliečiams patinka karalius, prezidentas, parlamentas ar vyriausybė, jie sutaria ne dėl idėjų, o dėl vaizdinių. Jiems patinka idėjos reprezentacijos, ir tai rodo skonio pasireiškimą. Politinio gyvenimo dalyviai patiria juos vienijančią kvaziestetinį pasitenkinimą. Abstrakčios idėjos savaime negali būti veiksmo pagrindas ir veiksmingos tampa tik suradusios ryšį su piliečių vaizduote. Išorinio referento neturinčios idėjos turi būti susietos su stebinių, vaizdinių ir sąvokų pasauliu. Politiniai principai privalo tapti piliečių bendrai įsivaizduojamos tikrovės dalimi. Politikos filosofai aiškina vien tik idėjas, o sociologai tyrinėja empiriniais vadinamus reiškinius. Tačiau nei vieni, nei kiti negali paaiškinti idėjos ir reiškinio, idėjos ir vaizdinio sintezės. Vaizdinių patikimas priklauso ne nuo filosofinio ir mokslinio aiškinimo, o nuo jų pačių. Be šio svarbaus politikos aspekto išaiškinimo neįmanoma atsakyti į klausimą „Kas yra politika?“.

Politika negali būti tinkamai suprasta nei iš atskirai paimtos idėjų, nei iš empirinių reiškinių perspektyvos. Dabartinis politikos pažinimo pasidalijimas tarp filosofų ir sociologų iškreipia jos prigimties aiškinimą. Politikos filosofai vienpusiškai sureiškina objektų neturinčių idėjų, o sociologai – nuo jų atskirtų objektų pažinimą. Šis darbo pasidalijimas trukdo atsakyti į klausimą „Kas yra politika?“. Filosofai stovi transcendentalinio idealizmo, o sociologai – natūralizmo pusėje. Pirmieji politiką prilygina visumą apibūdinančių idėjų pažinimui, o antrieji pripažįsta tik priežastinių ryšių pažinimą. Būtinai filosofus ir sociologus, idėjas ir stebinius, idėjas ir empirinius reiškinius jungiantis požiūris. Arendt (1992: 63) nuomone, „[v]iešąją sferą steigia ne aktoriai ir darytojai, o kritikai ir žiūrovai“. Tai reiškia, kad piliečiai yra ne tik veikėjai, bet ir stebėtojai. Jie į politiką žiūri iš Kanto estetinei kontempliacijai priskirtos perspektyvos. Kadangi skonio sprendinys negali būti apibrėžtas sąvokomis, neįmanomas mokslas apie grožį. Tą patį galima pasakyti ir apie politikos mokslą. Joks mokslas negali pažinti to, ką, Blaise'o Pascaliui (1997: 36) nuomone, „įvedė beprotiška žmonių vaizduotė“. Net jeigu ji nėra tokia beprotiška, kaip atrodė Pascaliui, ir pasižymi didesne tvarka, negu jis manė, reikia bent jau aiškiai apibūdinti politikos mokslo objektą.

Kantas savo *Metaphysik der Sitten* kalba apie estetinį moralinio patyrimo aspektą. Bijantiems politiką sieti su estetinė sprendimo galia ir grožio analitika galima pasakyti, kad Kantas (1991a: 200–204) sąžinę, moralės jausmą, artimo meilę ir savigarbą vadina „estetinėmis sąvokomis“. Tai gali stebinti protą, moralės dėsni ir pareigą pabrėžiančios *Praktinio proto kritikos* skaitytojus. Tačiau net ir šioje knygoje Kantas aptaria moralinį jausmą, kuris, tiesa, dėl jo buvimo anapus grynojo proto determinacijos vadinamas patologija. *Metaphysik der Sitten* atveria netikėtą požiūrį į moralės ir estetikos santykį perspektyvą. Pirmos ryškios permainos šia kryptimi matomos *Sprendimo galios kritikoje*. Kanto (1991b: 209) nuomone, „[g]rožis yra to, kas moraliai gera, simbolis“. Kadangi politinė filosofija artimai susieta su moralės filosofija, jo siūlomas skonio sprendinio ir moralės jungimas atveria kelią politikos ir estetinės sprendimo galios jungčiai. Estetinis sąžinės, moralės jausmo, artimo meilės ir savigarbos aiškinimas leidžia ginčyti filosofijos ir mokslo įtvirtintą epistemologinį politikos supratimą⁹. Kanto nuomone, visi paminėti dalykai tenkina sprendimo galios reikalavimus: (1) yra visuotiniai, (2) neturi ryšio su objektais, panašiai kaip tai būdinga idėjoms, (3) priklauso nuo subjekto. Remiantis Kanto požiūriu į sąžinę, artimo meilę ir kitus paminėtus dalykus, galima sakyti, jog ne idėjos ir faktai, o jų estetinis junginys formuoja politiką.

Arendt pagrįstai kalba apie Kanto sprendimo galios sampratos svarbą politikai. Tačiau ji *Sprendimo galios kritiką* pernelyg atskiria nuo Kanto kitų dviejų *Kritikų*. Tai sukuria nereikalingą politikos ir estetikos tapatumo įspūdį, baugina filosofus ir sociologus ir taip neleidžia pamatyti svarbaus dalyko. Kanto politikos sampratos rekonstrukciją būtina pradėti nuo *Grynojo proto kritikos*, kurioje pirmą kartą aptariama idėjų prigimtis. *Praktinio proto kritikoje* aptariamas idėjų virtimas praktinėmis. *Sprendimo galios kritika* yra tarp šių dviejų sričių, taip pat kaip ir politikos supratimas. Epistemologinės politikos aiškinimo tradicijos atstovai sureikšmina pažinimą. Kantas leidžia suprasti epistemologinio politikos aiškinimo ribotumus. Jis neneigia idėjų reikšmės, tačiau neaptaria politinių idėjų fenomeno. Jis rodo pagarbą empiriniams mokslams, ypač gamtos mokslams, tačiau neužsimena apie empirinį politikos mokslą. Trečiasis – sprendimo galios aspektas – padeda suprasti politiką, tačiau nėra tikras jo politinės filosofijos pagrindas. Tai, ką Arendt sako apie Kanto estetinio sprendinio ryšį su politika, yra ne jo teiginiai. *Sprendimo galios kritika* atveria politikai svarbų aspektą, tačiau Kantas jo netyrinėjo, apsiribodamas žodžiais „tikrai vertas nuodugniau tyrinėti“ (1991b: 209). Politinės idėjos ir vaizdinio siejimas yra vienas iš jo neaptartų sprendimo galios aspektų.

Kaip jau buvo sakyta, politinio sprendinio negalima be išlygų tapatinti su skonio sprendiniu. Pirmasis susietas su moraliniais ir kitais interesais, o skonio sprendinys yra nesuinteresuotas. Kanto nuomone, grožis savaime teikia pasitenkinimą, be kitų interesų įsikišimo. *Sprendimo galios kritikoje* jis kalba apie estetinio sprendinio autonomiją, kas netinka politikai. Dėl interesų ji nėra nesuinteresuoto pasitenkinimo šaltinis. Remiantis Kantu, galima sakyti, kad politika yra estetinio sprendinio

patologinis variantas¹⁰. Tokia pat patologija, kaip apriorinių ir empirinių pažinimo elementų neskrymas ar moralinės autonomijos maišymas su heteronomija. Nepaisant to, estetinė sprendimo galia sugeba atlikti svarbų socialinį ir politinį vaidmenį:

Grožis sukelia empirinį suinteresuotumą tik visuomenėje; ir jei pripažįstama, kad polinkis į visuomeniškumą žmogui yra natūralus, o tinkamumas tam ir potraukis prie to, t. y. draugingumas, yra žmogaus kaip būtybės, kuriai skirta gyventi visuomenėje, poreikis, taigi žmogiškumui būdinga savybė, – tai skonio negalima nelaikyti sugebėjimu spręsti apie visa tai, per ką kitam galima perteikti net savo jausmą, taigi priemone, prisidedančia prie to, ko reikalauja kiekvieno natūralus polinkis. (Kantas 1991b: 151)

Bet kuriai visuomenei būdingas bendras dalykų jautimas, *sensus communis*. Už subjektyvaus pasitenkinimo yra objektyvus bendrumas. Piliečiai per *sensus communis* atsižvelgia į kitus. Tai daug tvirtesnis piliečių bendrumo pagrindas negu politinės idėjos ir mokslinės teorijos. Įsitraukimas į politiką prasideda ne nuo pažinimo, filosofijos ir mokslo, o nuo bendrumo su kitais. Už politinių interesų yra visiems bendras sprendimo galios sugebėjimas, jautimas ir skonis. Politikos mokslas taip pat priklauso nuo *common sense* formuojamo bendrumo. Šiuo požiūriu sociologija skiriasi nuo matematikos ir gamtos mokslų. Pastarųjų atstovai nuo pat pradžių atitrūkta nuo kasdienio supratimo ir kuria savo prasmų pasaulį. Sociologai negali sau to leisti be išlygų, todėl lieka įstrigę tarp mokslo ir *common sense*.

Kanto *Sprendimo galios kritika* suteikia dabartinių filosofų ir sociologų ginčų į šalį nustumto politikos aspekto supratimą. Palyginti su Platonu, Kantas yra politikos ir poezijos santykio supratimą pakeitęs revoliucionierius. Laikydami panašios idėjos sampratą, šie du autoriai skiriasi požiūriu į politikos ir estetikos žmogaus sugebėjimų santykį. Kanto estetinės sprendimo galios analizė svarbi ne tik estetikai. Politinės idėjos susietos su tuo, ką jis vadino estetinėmis idėjomis¹¹. Jos svarbios ne tik pažinimui, kaip dažniausiai mano filosofai ir sociologai. Kanto žodžiais, jų neįmanoma eksponuoti, t. y. tiesiogiai parodyti, ir kartu neįmanoma demonstruoti, t. y. įrodyti. Anatomai gali parodyti akį ir šiuo pagrindu apibrėžti organą. To neįmanoma padaryti su valstybe, autoritetu ar suverenitetu. Galima pateikti gerą suvereniteto apibrėžimą, bet nenuspėti realiai pasirodysiančio pretendento į suvereno vaidmenį. Kitais žodžiais, galima turėti suvereniteto idėją, bet nematyti suvereno. Politikoje nėra ko parodyti, nes viskas pagrįsta visuotinės idėjos ir konkretaus vaizdinio susitikimu. Išgirdę žodį „politika“ susiduriame su išorinio referento problema. Kai politikos mokslininkai idėjas prilygina bendrosioms sąvokoms, jie sukuria pažinimo iliuziją. Tai netinkamas transcendentinio principo prilyginimas imanentiniam. Politikos sociologai mano pažįstantys empirinius objektus, tačiau idėjos neturi objekto, todėl į jų pažinimą įsiterpia objekto regimybė¹².

Netiesioginiai politikos vaizdai

Iškart norisi pabrėžti, jog tolesniais samprotavimais nenorima politikos tapatinti su estetiniu sprendiniu¹³. Siekiama apsiriboti jo būtinumo politikai išryškinimu. Tiek grožio ir meno, tiek politikos atveju susiduriame su panašiu subjektyvumo ir objektyvumo santykiu. Subjektyvus grožio ir subjektyvus politinės idėjos suvokimas turi objektyvų aspektą. Išorinio referento neturinčias idėjas lydinčios vaizdiniai susilaukia visuotinio pritarimo. Kiekvienas asmuo sprendžia atskirai, bet atsiranda sutarimas. Tai kitoks objektyvumas negu gamtos mokslų atveju. Spręsdami atskirai, subjektai visuotinai sutaria patikimo arba nepatikimo jausmo pagrindu:

<...> šio patikimo pagrindas yra tai, ką jis gali tarti esant ir kiekviename subjekte; vadinasi, jis turi manyti, kad yra pagrindas iš kiekvieno tikėtis panašaus patikimo. Todėl apie grožį jis kalbės taip, tarytum grožis būtų objekto savybė, o sprendinys – loginis (teikiantis objekto pažinimą jo sąvokų pagrindu), nors tai tėra estetinis sprendinys <...>. (Kantas 1991b: 63)

Ši Kanto mintis leidžia paaiškinti anksčiau keista pavadintą „idėjinę mistifikaciją“, kai stebinio neturinčios idėjos suvokiamos kaip jį turinčios. Panašiai kaip skonio atveju, piliečiai politiką suvokia, tarsi ji būtų objektas, o mokslininkai ją bando pažinti sąvokomis. Į vieną suplakami du skirtingos – juslinės ir antjuslinės – prigimtės dalykai. Norėdami išvengti antjuslinių veiksnių, sociologai turėtų sakyti demokratiją ir pilietinę visuomenę pažįstantys empiriškai. Tačiau to neįmanoma padaryti, nes pažinimui tarpininkauja proto idėjos. Joms būdingas vaizdinio nebuvimas gali būti kompensuotas tik jį atstojančiais, iš kitų sričių paimtais, vaizdiniais. Tai akivaizdus estetinio sprendinio analogas, panašiai kaip mišką vaizduojantis muzikos kūrinys, mirtį šeimos nariu vadinantis poetas arba šauksmą nutapyti bandantis dailininkas.

Politinių idėjų neįmanoma padaryti tiesiogiai stebimų, todėl būtinai reikia skolintis vaizdinius. Tai galima padaryti suradus kokį nors kitų sričių atvaizdą. Jeigu nebūtų užrašo „Gernika“ ant Picasso paveikslo arba jį lydinčio pasakojimo, niekas nesuprastų paveikslo prasmės, panašiai kaip niekas nesupranta termino „komunizmas“ prasmės, matydamas dabartinius kubiečių gyvenimo vaizdus. Politinis mąstymas neįsivaizduojamas be visuotinių idėjų vaizdavimo pagal daikto analogiją. Apie grožį kalbėjęs Kantas (1991b: 208) nurodo net du politinius atvaizdus pagal analogiją: „Antai monarchinė valstybė gali būti pavaizduota kaip kūnas, jeigu ji valdoma pagal vidinius tautos dėsnius, arba tik kaip mašina (pavyzdžiui, rankinis malūnėlis), jeigu ji valdoma atskiros absoliučios valios <...>“. Monarchija kaip kavos malūnėlis yra toks pat vaizdingas palyginimas, kaip ir bokšto, gėlės arba laisvės skulptūros padarymas miesto simboliais. Jų pažinimas gali būti istorijos mokslo objektas, tačiau tik jų naudojimo, o ne jų pačių. Atpažindami nurodytus simbolius mes sąvokomis nepažįstame objekto.

Pažinimas reikalauja objektus turinčių bendrųjų sąvokų. Tačiau politika turi tik simboliniais atvaizdais pateiktas idėjas. Skaičiai yra

simboliniai atvaizdai, tačiau jiems galima surasti empirinius referentus, ir todėl juos galima vadinti sąvokomis. To nėra laisvės, individualizmo, biurokratijos ar pacifizmo atveju. Vyno mėgėjams patinka jo skonis, o ne idėja. Panašiai kaip ir kitų skonio sprendinių atveju, politinio gyvenimo dalyviai vadovaujami skoniu. Kadangi šis yra subjektyvus, politinės ideologijos dažniausiai nukreiptos į įsivaizduojamą ateitį. Kadangi negalima *in concreto* pajusti būsimos visuomenės skonio, ji siūloma kaip būsimas apsilankymas restorane. Panašiai ideologai elgiasi su praeitimi, kuri atveria nepaprastai didelę erdvę vaizduotei ir leidžia patirti daug kontempliacijos teikiamų malonų. Mokslinis politikos pažinimas gali būti priskirtas vienai iš skonio grupių. Sociologai empiriniams faktams prilygina tai, kas dėl idėjų atsiranda kaip estetiškas patikimas arba nepatikimas. Paulo Feyerabend (1993: 210) nuomone, estetiniai vertinimai ir skonis yra pirmiau mokslinio metodo. Tik dėl mokslininkų atsargumo jie kol kas neišdrįsta kalbėti apie kokią nors paukščių demokratiją, piktžolių imperializmą ar vyšnių populizmą.

Kai daugumai žmonių politikos vaizdas pradeda atrodyti kaip tikrovė, nutariama jos pažinimui taikyti gamtos mokslų metodus. Tai paradoksaliausius reiškinius. Idėjų kaip fikcijų sukurtas vaizdas pradedamas mąstyti pagal gamtos pasaulio pažinimo analogiją. Kitais žodžiais, idėjai be referento sukurtas pakaitalas pradeda atrodyti kaip empiriškai pažįstama tikrovė. Kaip ir bet kurią kitą tikrovės sritį, politiką galima atidžiai, nešališkai ir metodiškai pažinti ir tuo pagrindu kurti objektyvumo siekiančias mokslines teorijas. Kiek tai pavyksta – atskiras klausimas. Tačiau neįmanoma paneigti mokslinio politikos pažinimo galimybes. Kalbant apie estetinę politikos dimensiją reikia prisiminti Kanto požiūrį. *Sprendimo galios kritika* į visumą sujungia kitas dvi – grynojo ir praktinio proto – *Kritikas*. Ji negali būti vieninteliu politikos aiškinimo pagrindu, kaip tai atsitinka Arendt pasiūlytoje interpretacijoje. Kaip jau buvo sakyta, politikai negalima be išlygų taikyti skonio sprendinio analogijos, nes jos vaizdinių teikiamas pasitenkinimas dalinai yra suinteresuotas. Politika apima moralinį ir daugelį kitų interesų. Skirtingai negu mene, piliečiai yra suinteresuoti pragmatinių interesų tenkinimu, ką Kantas suvokė kaip skonio sprendiniui neleistiną dalyką. Politinis sprendinys nėra kontempliatyvus, kaip tai atsitinka grožio suvokimo atveju, tačiau kartu nėra ir tik pažintinis, kaip į politiką žiūri filosofai ir sociologai. Atsakymas į klausimą „Kas yra politika?“ turi apimti tris skirtingus aspektus – sugebėjimą pažinti, sugebėjimą norėti (moralę) ir sprendimo galią, arba sugebėjimą siesti atskirybę ir bendrybę. Būtent ši aplinkybė labiausiai skatina iš naujo atsigręžti į Kanto *Sprendimo galios kritiką* ir Arendt pasiūlytą jos interpretaciją.

Politika neįsivaizduojama be estetinį pasitenkinimą ir bendrą sutarimą teikiančių vaizdinių. Juos nuvertinanti epistemologinio požiūrio į politiką tradicija pervertina sugebėjimo pažinti reikšmę. Filosofai ir sociologai nepagrįstai kolonizavo politikos supratimą, jam primesdami vienokius ar kitokius sugebėjimo pažinti standartus. Politika fundamentaliai priklauso ne tik nuo žmogaus pažintinių sugebėjimų, bet ir sugebėjimo spręsti, jausti malonumą ir vadovautis skoniu.

Šie sugebėjimai atskirus patyrimo faktus leidžia susieti su referento neturinčiomis idėjomis. Dėl jų buvimo abstrakčiais principais be objekto atsiveria plati erdvė vaizduotei. Dostojevskio politinio romano *Velniai* herojai mėgsta sakyti „idėja suvalgė žmogų“. Šį pasakymą galima patikslinti. Idėjos nevalgo žmonių, nes neturi kulinarijai būtino skonio. Jos tik paveikia vaizduotę, ir tada politinio gyvenimo dalyviai patys naikina save ir kitus. Kadangi abstrakti idėja nepajėgi pasiekti piliečių jausmų, tai už ją padaro estetinis sprendinys. Jis į vieną rišlią visumą susieja pažinimui prieinamus reiškinius, moralę ir proto idėjas.

Politiniai sprendiniai, arba sugebėjimas mąstyti idėjai subordinuotą atskirybę, turi juos su estetiniais sprendiniais siejančią savybę. Politinei idėjai gali būti suteiktas toks pat realumas, kokį patiria romano skaitytojai ir teatro spektaklio žiūrovai. Tiek mene, tiek politikoje idėją papildo estetinį pasitenkinimą teikiančios reprezentacijos. Piliečiai apie politiką mąsto taip, tarytum grynų proto objektai būtų ne mąstymo, o jausmų ir skoniu patiriamos tikrovės objektai. Tik politinio ir estetinio sprendinio bendrumas leidžia abstrakčias idėjas paversti praktiškai veiksminga jėga. Politinės idėjos yra regimybės, kurias estetinė sprendimo galia leidžia paversti objektais. Tai, ką Kantas *Grynojo proto kritikoje* vadino transcendentaline regimybe, yra praktinio gyvenimo dalis. Laisvė kaip mokslams problemiška sąvoka objektyvų realumą įgyja tik moralėje. Be jos neįmanomas žmogaus moralinių sugebėjimų supratimas. Politinio gyvenimo dalyviai savo idėjoms negali suteikti tokio stipraus realumo kaip laisvės idėjos atveju. Jų mąstymą ir veiksmus formuoja Kanto *Grynojo proto kritikoje* dažnai aptinkamas žodis „tarytum“. Politiką reikia mąstyti taip, tarytum ji būtų ne kažkas begalinio, o turėtų ribotą vaizdinių skaičių. Piliečiai turi į ją žiūrėti, tarytum ji būtų patiriama tiesiogiai, kaip gamtos objektas. Ant žodžio „tarytum“ laikosi svarbiausi jos aspektai, todėl atsakymas į klausimą „Kas yra politika?“ negali būti kažkas daugiau negu vieno iš „tarytum“ siūlymas. Filosofai ir sociologai turi vaizduoti pažįstantys politiką, tačiau iš tikrųjų jie pažįsta tik atskirus reiškinius. Kitais žodžiais, bet kuris atsakymas į klausimą „Kas yra politika?“ pasižymi neįveikiamais trūkumais. Mes esame priversti visuotina daryti tai, kas yra tik sprendimo galios sureikšmintą atskirybę. Kadangi klausimas „Kas yra politika?“ yra filosofinis, būdami nuoseklūs, politikos idėjai privalome taikyti visa tai, kas anksčiau buvo pasakyta apie idėjų prigimtį. Sprendimo galia visuotinę politikos idėją sieja su vis naujais konkretais patyrimo objektais. To neįmanoma pakeisti, todėl naivu tikėtis rasti kažkokį nekintamą politikos esmės apibūdinimą.

Išvados

Politikos apibūdinimo problema nėra loginė, nes visada nesunku pasiūlyti klasikinį „S yra P“ apibrėžimą. Politikos apibrėžimo problema taip pat nėra epistemologijos ar mokslo metodologijos problema. Politikos filosofai ir sociologai siūlo pagal jų kriterijus pagrįstus apibrėžimus. Problema kitur. Ji susieta su politinio sprendinio prigimtimi. Neįmanoma teoriškai pažinti to, kas pačia savo prigimtimi skiriasi nuo filosofinio ir

mokslinio pažinimo. Politinis sprendinys skiriasi nuo loginio, empirinio ir filosofinio sprendinio. Visumą apibūdinančios idėjos ir empirinio referento sintezė neleidžia sąvokomis grindžiamo teorinio pažinimo. Politika teigia tik tai, ką kiekvienas jai pripažįsta, idėją papildydamas konkrečiais vaizdiniais. Jos pažinimas panašesnis į muzikos, poezijos ir dailės kūrinio suaugimą su idėjomis, o ne į gamtos mokslų bandymus bendrosiomis sąvokomis aprašyti objektyvius faktus.

Remiantis Kantu, politikos idėja, panašiai kaip ir bet kuri kita idėja, neturi empirinio referento. Nepaisant panašumo, idėjos skiriasi nuo bendrųjų sąvokų. Politikos mokslininkų pasidalijimas į filosofus ir sociologus trukdo suprasti politiką. Politinis sprendinys labiau panašus į tai, ką Kantas vadina estetiniu sprendiniu. Politinė tikrovė sudaryta iš adekvačių empirinių objektų neturinčių idėjų ir joms pagal estetiškos reprezentacijos principus parinktų vaizdinių. Kanto nuomone, proto idėjų ir empirinių stebinių bei vaizdinių junginys formuojamas pagal skonio sprendinio kriterijus. Arendt teisi, Kanto *Sprendimo galios kritiką* aiškindama kaip šio autoriaus politinei filosofijai svarbų, bet neišnaudotą dalyką. Sprendimo galia atveria plačią erdvę vaizduotei, todėl negalima tikėtis kokio nors patikimo teorinio politikos apibrėžimo. Ta pati idėja per estetinę reprezentaciją gali būti siejama su skirtingais vaizdiniais. Filosofai ir sociologai suskaldo bendrą sprendinį. Politika kaip viena iš proto idėjų gali būti siejama su skirtingais vaizdiniais, ir būtent tai neleidžia turėti jos patikimo teorinio apibrėžimo. Tą pačią politikos idėją galima sieti su skirtingais ir nesuderinamais vaizdiniais. Filosofai ir sociologai pažinimu bando paversti estetinio sprendinio sričiai priklausančią dalyką.

Literatūra

- Ankersmit, F. R., 1996. *Aesthetic Politics: Political Philosophy Beyond Fact and Value*. Stanford University Press.
- Arendt, H., 1992. *Lectures on Kant's Political Philosophy*, ed. by R. Beiner. The University of Chicago Press.
- Arendt, H., 1995. *Tarp praeities ir ateities*, vertė A. Šliogeris. Vilnius: Aidai.
- Bachtin, M., 1996. *Dostojevskio poetikos problemos*, vertė D. Mitaitė. Vilnius: Baltos lankos.
- Dostal, R. J., 2001. Judging Human Action. In: *Judgment, Imagination, and Politics*, ed. by R. Beiner, J. Nedelsky. Rowman & Littlefield Publishers, 139–164.
- Feyerabend, P., 1993. *Against Method*. London, New York: Verso.
- Hume, D., 2007. *Traktatas apie žmogaus prigimtį*, vertė J. Vanagienė. Vilnius: Charibdė.
- Kant, I., 1991a. *The Metaphysics of Morals*, trans. M. Gregor. Cambridge University Press.
- Kantas, I., 1982. *Grynojo proto kritika*, vertė R. Plečkaitis. Vilnius: Mintis.
- Kantas, I., 1987. *Praktinio proto kritika*, vertė R. Plečkaitis. Vilnius: Mintis.
- Kantas, I., 1991b. *Sprendimo galios kritika*, vertė R. Plečkaitis. Vilnius: Mintis.

- Kateb, G., 2001. The Judgment of Arendt. In: *Judgment, Imagination, and Politics*, ed by R. Beiner, J. Nedelsky. Rowman & Littlefield Publishers, 121–138.
- Lefort, C., 1988. *Democracy and Political Theory*, trans. D. Macey. Cambridge University Press.
- Nietzsche, F., 1995. *Linksmasis mokslas*, vertė A. Tekorius. Vilnius: Pradai.
- Pascal, B., 1997. *Mintys*, vertė A. Tamošaitis. Vilnius: Aidai.
- Platonas, 1981. *Valstybė*, vertė J. Dumčius. Vilnius: Mintis.
- Quine, W., 1961. *From Logical Point of View*. Harper Torchbooks.
- Schmitt, C., 2008. *Constitutional Theory*, trans. J. Seitzer. Duke University Press.
- Sellars, W., 1991. *Science, Perception and Reality*. Atascadero: Ridgeview Publishing Company.
- Sorel, G., 2004. *Reflections on Violence*, ed. by J. Jennings. Cambridge University Press.
- Strauss, L., 2013. *On Tyranny. Including the Strauss Kojève Correspondence*. The University of Chicago Press.
- Taylor, Ch., 1995. *Philosophical Arguments*. Harvard University Press.
- Vaihinger, H., 1935. *The Philosophy of „As if“: A System of Theoretical, Practical and Religious Fictions of Mankind*, trans. Ch. K. Odgen. New York: Harcourt, Brace & Company.

Notes

- 1 Atsakymų skalė plati: „Politika yra autoritetingas vertybių paskirstymas“, Easton, D., 1953. *The Political System. An Inquiry into the State of Political Science*. New York, Alfred Knopf, p. 128; „Politika [yra] kas ką, kada ir kaip gauna“, Laswell, H., 1936. *Who Gets What, When and How*. Meridian Books, p. 13; „A turi tokią valdžią B ir gali priversti B daryti kažką, ko jis kitaip nedarytų“, Dahl, R., 1957. *The Concept of Power*. New York: Bobbs – Merrill, p. 202–203; „Politikos esmę sudaro valdančiųjų ir valdomųjų superordinacijos ir paklusimo santykiai“, Key, V. O., 1964. *Politics, Parties and Pressure Systems*. Thomas Y. Crowell Company, p. 2–3; „Politika nėra religija, etika, teisė, mokslas, istorija arba ekonomika... Politika yra politika“, Crick, B., 1962. *A Defence of Politics*. The University of Chicago Press, p. 11–12; „Politika yra su valdžios pagalba suformuotas socialinis veiksmas“, Morlino, L., 2017. *Political Science*. Sage Publications Inc., p. 2; „Politiką sudaro visos kooperacijos ir konflikto veiklos visuomenių viduje ir tarp jų“, Leftwich, A., 1983. *Redefining Politics*. London and New York: Routledge, p. 12; politika yra valdymas, jėgos naudojimas, valdymo forma, kolektyvinis pasirinkimas, žmogaus elgesio forma, Leftwich, A. (ed.), 2004. *What is Politics*. Polity Press, p. 1–22; „Politika yra visuomenėje ir grupėje ginčijamų klausimų sprendimas“, Van der Eijk, C., 2018. *The Essence of Politics*. Amsterdam University Press, p. 9; „Politika – tai procesas, kurio metu individai ir grupės pasiekia sutarimą dėl bendro, arba kolektyvinio, veiksmo, net kai jie nesutaria dėl šio veiksmo numatytų tikslų“, Kerne, H. S., Jacobson, G. C., Kousser, T., Vavreck, L., 2014. *The Logic of American Politics*. Sage Publications, p. 3.
- 2 „Idėją aš suprantu kaip būtiną proto sąvoką, kuriai jautimai negali pateikti jokio adekvataus objekto“ (Kantas 1982: 283).
- 3 Wilfridas Sellarsas šį dalyką vadina „duotybės mitu“ (Sellars 1991: 140).
- 4 Reguliatyvūs proto principai „<...> įpareigoja ne tarti naują objektą už patyrimo ribų, bet tik išsamiau juos taikyti patyrimui“ (Kantas 1987: 160).

- 5 „Mitas yra vienintelis iš tikrai svarbių dalykų: jo dalys svarbios tik tada, kai duota pagrindinė idėja“ (Sorel 2004: 117).
- 6 „<...> išimtinai „nacionalinė politika“ būtinai yra abstrakcija (kaip ir „grynoji politika“, kuri, pavyzdžiui, turi abstrahuotis nuo religijos arba meno)“ (Strauss 2013: 148).
- 7 „Ideologija tampa tikrove tik kaip visuomenės simbolinės tvarkos mutacijos padarinys...“ (Lefort 1988: 106). Simbolinė tvarka yra pirmiau pažinimo.
- 8 Reprezentacijos paradoksas: „<...> nematomas suponuojamas kaip nesantis ir, nepaisant to, padaromas esantis“ (Schmitt 2008: 243).
- 9 „Epistemologinės“ tradicijos esmę apibūdina Charlesas Tayloras (1995: 3): „<...> žinojimas turi būti traktuojamas kaip tiksli nepriklausomos tikrovės reprezentacija. Savo pradine tradicija ji pažinimą suvokia kaip vidinį išorinės tikrovės atvaizdavimą“.
- 10 Terminas „patologija“ šiuo atveju suprantamas Kanto prasme, kaip iškreiptas interesas, palyginti su norma. Estetinis sprendinys negali priklausyti nuo jį iškreipiančių patologiinių – pripažinimo, valdžios arba naudos – interesų.
- 11 Kanto (1991: 169) nuomone, estetiškos idėjos yra proto idėjų antrininkės. Tačiau šis dalykas plačiau neišaiškintas. Stebinio ir vaizdinio neturinčioms politinėms idėjoms estetiškos idėjos suteikia simbolinį atvaizdą ir pakaitalą. Pats Kantas (1991: 209) stebėjosi šiuo dalyku, pridurdamas, jog „[š]is klausimas iki šiol dar mažai ištirtas“.
- 12 Regimybės sampratos požiūriu galima kalbėti apie Kanto artumą Friedrichui Nietzschei. Hansas Vaihingeris (1935: 342) kalba apie Kantą kritikavusio Nietzsche pažiūrų priklausomybę nuo jo filosofijos. Nietzsche artimas Kanto estetinio sprendinio sampratai. „Mes ištiesai manipuliuojame nesamais dalykais: linijomis, plokštumomis, kūnais, atomais, laiko atkarpomis, erdvės dalimis, – kaip išvis galima ką paaiškinti, jei viską paverčiame vaizdu, savo vaizdu“ (Nietzsche 1995: 144). Tačiau Kantas negali būti siejamas su Nietzsche Wille zur Macht idėja. Tam trukdo jo skonio sprendinio (ir ypač didingumo) glaudus ryšys su morale. Kanto (1991: 125) žodžiais, „<...> žmogaus prigimtis derinasi su moraliniu gėriu ne pati savaime, bet tik prievarta, kurią protas naudoja jausmo atžvilgiu“. Didingumas gali būti atvaizduotas tik kartu su sielos galia moraliai pakilti virš jausmo. Tarp kategorinio imperatyvo suinteresuotumo ir skonio sprendinio yra grynojo proto sukuriamas ryšys.
- 13 Arendt nenori politinių fenomenų suvesti į estetinius, kaip mano George'as Katebas. Ji rodo politinio ir estetinio sprendinio panašumus (Kateb 2001). Neteisus Robertas J. Dostalas, kalbantis apie Kanto praktinio proto nesupratimą. Arendt tik labiau negu Kantas atskiria moralinį ir estetinį sprendinį (Dostal 2001). Arendt (1995: 245) žodžiais, „<...> sugebėjimas spręsti yra specifinis politinis sugebėjimas kaip tik kantiškąja prasme, būtent sugebėjimas matyti daiktus ne tik iš savo požiūrio taško, bet ir visų tų, kurie yra šalia, požiūriu“.